

27 Mayıs'tan 13 Kasım'a İhtilal Komitesi: Zafer ve Umut

27 Mayıs sabahı Genelkurmay'daki vaziyeti iki kelime özetleyebilir: coşku ve kaos. Coşkunun sebebi, subayların müstebit addettikleri iktidarı devirmeleri ve idareyi ele almalarıdır. Kaos ise hem ihtilal sonrasına dair plansızlığın hem de zaferin getirdiği nimetlerden pay elde etme arzusunun bir sonucudur. Bu aynı zamanda bazı subayların ruh halini de doğrudan yansıtır. Muzaffer komutan olarak başladıkları fakat devlet idare etme gerçeğiyle yüz yüze geldikleri bir gündür 27 Mayıs. Bu karmaşıklığın içerisinde bir yandan Tümgeneral Cemal Madanoğlu, İsmet İnönü'yü Çankaya'ya çıkarmak isterken bir yandan da buna engel olmaya çalışan Albay Alparslan Türkeş, Orgeneral Cemal Gürsel'in İzmir'den Ankara'ya intikalini sağlayıp ihtilalci subayların başına geçmesi için çabalamaktadır (Turgut 1995, 143-144). İlk günün dilemması bu iki uç arasında yaşanır.

Aslına bakılırsa 1954'ten itibaren muhtelif noktalarda birbirinden bağımsız şekilde teşekkül eden ihtilal teşkilatlarına Gürsel'in iltihakı çok sonraları gerçekleşir. Tuzla Uçaksavar Okulunda Yüzbaşı Orhan Kabibay ile Yüzbaşı Dünder Seyhan'ın 1954'teki teşkilat kurma teşebbüsüne (Seyhan 1966, 42-47), Demokrat Parti iktidarından duyulan rahatsızlıkların artmasıyla beraber ordunun belirli kademelerindeki subayların girişimiyle çok sayıda teşkilat eklenir. Tekin Erer, 1955 yılında bu müstakil teşkilatların sayısının 50 küsur olduğunu ileri sürmektedir (Erer 1965, 40). Her ne kadar 1957'nin sonlarında cereyan eden, "*Dokuz Subay Hadisesi*" olarak adlandırılan, Binbaşı Samet Kuşçu marifetiyle yapılan ifşaat ve ardından yürütülen tahkikat geçmiş yılların birikiminin çöpe gitmesine sebep olsa da ihtilal hazırlığındaki subaylar için hiçbir şey bitmiş değildir. Zira tahkikat neticesinde mahkeme, iktidarı devirme teşebbüsüyle suçlanan subayların beraatına karar verirken ihbarcı Kuşçu'yu ise orduyu isyana teşvik etmek suçuyla mahkûm ederek ihtilalcilerin önünü açmıştır (İpekçi ve Coşar 2021, 70-76). Hadise sonrası ihtilal teşkilatları bir süre boyunca pasif kalsa da yeniden toparlanma temayülündedir. Çalışmalar devam ederken teşkilatın güç ve mensup kazanması için bir anahtar tespit edilir: Rütbeli bir lider. Bu doğrultuda başvuru isim, Kara Kuvvetleri Komutanı olması hasebiyle tabii adaylardan, Orgeneral Necati Tacan'dır. Ancak Orgeneral Tacan bu teklifi şartlı olarak kabul etse de kısa süre sonra kalp krizi geçirerek vefat eder. Bunun üzerine aynı teklif Gürsel'e götürülür. Teklifin kabulüyle birlikte teşkilattaki lider sorunu çözülmüştür (Koçaş 1977, 447-457). İlerleyen süreçte de diğer teşkilatlar Gürsel'in liderlik ettiği teşkilat etrafında bir araya gelecektir.

Demokrat Parti'nin 1950'deki zaferinden bir süre sonra Cumhuriyet Halk Partisi mallarına el koymak üzere kanun çıkarması; Millet Partisi'nin kapatılması; 1954 yılında Kırşehir'deki seçim sonuçlarından memnun olmayıp il statüsünden ilçe statüsüne düşürerek bir nevi intikam alması; Tahkikat Komisyonu'nun teşekkül ettirilmesi; iktidarının son dönemlerinde yükselen enflasyon karşısında halkın refahının düşmesi gibi saikler (Sunay 2010, 5-7) orduyu harekete geçiren unsurlardan sayılsa da bardağın taşmasına sebep olacak son bir damla gerekmektedir.

Müdahaleden önceki bilhassa son 5-6 ayda yaşanan gelişmeler ihtiyaç duyulan devinimi sağlamaya kabildir. 1959'un son günlerinden itibaren toplumda mütemadiyen artan gerilim ve 1960'ın Nisan ayında cereyan eden öğrenci hadiseleri, müdahale için fırsat kollayan teşkilata müsait bir zemin sunar. 28 Nisan'da İstanbul Üniversitesinde başlayıp akabinde Ankara'ya sıçrayan tepki ve hatta 5 Mayıs günü Adnan Menderes'in Kızılay'da öfkeli kalabalık arasından zor sıyrıldığı hadise bu sürecin neticesindeki müdahalenin ayak sesleridir. Binbaşı Dündar Taşer'in, *"Her subay memleketin emniyet ve selâmetinden kendini mes'ul sayar. O konuşursa herkes susar,"* (ZN 1974, 137) cümleleriyle ifade ettiği üzere bu hadiseler ordu tarafından takip edilmekte ve subaylar da buradan vazife çıkarmaktadır.

İhtilal teşkilatına mensup subaylar artık müdahale için gün sayarken bazı terslikler de yok değildir. Zira 3 Mayıs günü Gürsel'in izne çıkarılması hesapları bozmuştur. İzin süresinin sonunda yaş haddi dolayısıyla emekliye ayrılması gerekeceği için bu kararın, Gürsel'i Ankara'dan uzaklaştırmak ve yetkilerini elinden almak maksadını taşıdığı rahatça anlaşılmaktadır. Müdahale için vaktin yaklaştığının hissedildiği günlerde meydana gelen bu olumsuzluk teşkilat çevresinde moral bozukluğu yaratır. Ancak geri adım atılmaz zira çözüm bellidir. Bir an evvel general seviyesinde biri bulunmalı ve Gürsel'in yokluğu hissettirilmemelidir. Birden fazla ihtimal değerlendirilse de mutabık kalınan ve görüşüldüğünde olumlu yanıt alınan isim Cemal Madanoğlu'ndan başkası değildir (İpekçi ve Coşar 2021, 115-125). Böylece Madanoğlu müdahaleden çok kısa bir süre önce teşkilata katılır ve 27 Mayıs sabahından itibaren ihtilalin muteber subaylarından biri olarak boy gösterir.

Harekâtın başarıyla tamamlanmasının ardından, Gürsel'i taşıyan uçak Ankara'ya indiği andan itibaren bazı belirsizlikler ortadan kalkar ancak kaos hali tam manası ile sona ermez. Bunun belirgin göstergelerinden biri, ilk günkü usulsüz tevkifattır. Madanoğlu; Cumhurbaşkanı Bayar, Başbakan Menderes, bakanlar ve birkaç milletvekili haricinde kimseyi tevkif etmemeyi kararlaştırmalarına rağmen, şehre dağılan Harp Okulu öğrencilerinin halktan gelen ihbarları dikkate alarak mebzul miktarda sivili tevkif edip Harp Okuluna getirdiğini anlatır (Oktay 1962, 8). Bir diğer gösterge ise toplantı düzeni meselesidir. Bu hususta, ihtilalcilerin İstanbul

kanadında yer alan subayların başkente intikal ettiklerinde karşılaştıkları manzara üzerine şaşkınlıklarını gizleyemediği görülür. Binbaşı Orhan Erkanlı, “*Bakanlar Kurulu’nun toplantı salonuna girince şaşkınlığım bir kat daha arttı; 50-60 kişilik bir kalabalık kabine toplantısı yapılan masanın etrafında kısmen oturmuş, kısmen ayakta, her kafadan bir ses çıkıyor... Bunlar kimdi, çoğunu tanıımıyordum. MBK denen topluluk bu muydu?*” (Erkanlı 1972, 18) ifadeleriyle vaziyeti tasvir edip hayal kırıklığını dile getirirken Albay Emin Aytekin de toplantı sırasında herkesin başına buyruk davrandığına dikkat çeker (Aytekin 1967, 56). Hakikaten büyük bir karmaşa söz konusudur. Hazırlık ve mücadele safhasında yer almayan subaylar toplantı salonunda bulunmakta, her kafadan çıkan sesler emir-itaat müessesesi kabul edilen ordunun “seçkin bir parçası”nı insicamsız kalabalıktan farksız kılmaktadır. Bu sorunu aşmanın tek yolu vardır: komiteyi ilan etmek!

Komite ilanı fikri bazı sorunları ortadan kaldıracığı gibi bu hareketin hazırlığında emekleri bulunan pek çok subayın dışarıda kalmasıyla bir krize dönüşme riskini de beraberinde taşımaktadır. Bunun bir nebze önüne geçmek için bir komisyon teşekkül ettirilir ve tespit edilen kriterlere göre komite listesi oluşturmaları istenir. Mesele birçok yönden tartışılır. Komitenin ya çok dar ya da çok geniş olması, kara, hava, deniz ve jandarma kuvvetlerine mensup subayların yanı sıra Ankara ve İstanbul’daki subaylar arasında denge gözetilmesi, üzerinde mutabık kalınmayan isimler etrafında uzayan görüşmeler bunlardan yalnızca birkaçıdır. Neticede 38 kişilik bir liste oluşturulup 14 Haziran’da Millî Birlik Komitesi adıyla ilan edilir (Özdağ 2004, 269-271). Liste dışı kalan subaylar tabii olarak mutsuzluk yaşasa da razı gelmek zorundadır. 27 Mayıs’taki “zafer”in ardından MBK’nın ilanıyla birlikte ülke yönetiminde söz sahibi haline gelen subay kadrosu ise taşıdığı endişelerin yanında gelecek için “umut”la doludur.

Komitenin önünde dar bir vakit ve yapacak çok iş bulunmaktadır. En kritik sınav, tarafsız bir idare sergilemektir. Bunun yanı sıra Demokrat Partililerin adil biçimde yargılanmasını temin etmek, devlet idaresi ile ordu yapısındaki aksaklıkları halletmek, iktisadi sorunları çözmek, yeni anayasa çalışmalarını hızlandırmak ve demokratik seçimlerin tarihi hususunda mutabakata varmak gibi pek çok mesele komitenin önünde bir dağ misali bekler. Bahsi geçen küçük, büyük her mesele aynı zamanda ihtilaf kaynağı olma istidadı da taşımaktadır. Zira komite fikren homojen yapıda değildir. Komitenin bütünlüğüne yönelik en büyük tehdit de bu anlaşmazlıklardan doğacak, Albay Türkeş ve Tümgeneral Madanoğlu etrafında gelişecek hizipleşme ihtilafın kaynağı olacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

Aytekin, Emin. *İhtilâl Çıkmazı*, 1. Baskı, İstanbul: Dünya Matbaası, 1967.

Erer, Tekin. *Yassıada ve Sonrası*, İstanbul: Rek-Tur Kitap Servisi, 1965.

Erkanlı, Orhan. *Anılar Sorunlar Sorumlular*, 1. Baskı, İstanbul: Baha Matbaası, 1972.

İpekçi, Abdi ve Coşar, Ömer Sami. *İhtilâlin İcyüzü*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021.

Koçaş, Sadi. *Atatürk'ten 12 Mart'a [Anılar 1. Cilt]*, İstanbul: Doğu Matbaası, 1977.

Oktay, Cevat. *C. Madanoğlu İnkılâbı Anlatıyor*, 1. Baskı, Ankara: Ülkü Matbaası, 1962.

Özdağ, Ümit. *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2004.

Seyhan, Dünder. *Gölgedeki Adam*, 1. Baskı, İstanbul: Nurettin Uycan Matbaası, 1966.

Sunay, Cengiz. "27 Mayıs Ne İdi?", *Türkiye Günlüğü*, S. 101, 2010, ss. 5-16.

Turgut, Hulûsi. *Şahinlerin Dansı [Türkeş'in Anıları]*, İstanbul: ABC Basım Ajansı Yayınları, 1995.

ZN. *Dünder Taşer'in Büyük Türkiye'si*, 1. Baskı, İstanbul: Kutluğ Yayınları, 1974.

Ömer Burak Sert, "27 Mayıs'tan 13 Kasım'a İhtilal Komitesi: Zafer ve Umut"

<https://www.fikirtepedi.com/tarih/27-mayistan-13-kasima-ihtilal-komitesi-zafer-ve-umut/>

(Yayın Tarihi: 27 Mayıs 2024).